
UVOD

Široki svijet psihomitologije

“Suprotnosti se privlače.”

“Poštedi šibe, razmazi dijete.”

“Dobro poznavanje rađa prezir.”

“Sigurnost je u brojevima.”

Vjerojatno ste ove poslovice već čuli mnogo puta. Štoviše, poput našeg prava na život, slobodu i potragu za srećom, vjerojatno ih držite očiglednima. Naši su nas učitelji i roditelji uvjerali da su ove poslovice točne, a naša intuicija i životno iskustvo potvrdili su njihovu mudrost.

Psihologijska istraživanja pak pokazuju da su sve četiri poslovice, kako ih ljudi najčešće shvaćaju, većinom ili u potpunosti krive. Suprotnosti se ne privlače u partnerskim vezama; upravo suprotno, najviše nas privlače osobe koje su nam slične po ličnosti, stavovima i vrijednostima (vidi Mit #27). Pošteda od šibe ne znači nužno razmaženo dijete; štoviše, fizičko kažnjavanje često ne uspijeva postići pozitivan učinak na njihovo ponašanje (vidi str. 97). Dobro poznavanje najčešće stvara ugodu, ne prezir, češće preferiramo stvari koje smo vidjeli mnogo puta od stvari koje su nam nove (vidi str. 133). Naposljetku, više je opasnosti nego sigurnosti u brojevima (vidi Mit #28); mnogo je vjerojatnije da će nas spasiti u hitnoj situaciji ako postoji samo jedan promatrač nego ako nas gleda veća skupina promatrača.

Industrija popularne psihologije

Sigurno ste “naučili” pregršt drugih “činjenica” iz industrije popularne psihologije. Ova industrija obuhvaća rasprostranjenu mrežu izvora svakodnevnih informacija o ljudskom ponašanju, uključujući televizijske programe, radioprograme uživo, holivudske filmove, knjige samopomoći, štandove s časopisima, novinske tabloide i internetske stranice. Primjerice, industrija popularne psihologije govori nam da:

- koristimo samo 10 % od ukupne snage našeg mozga;
- da naše pamćenje radi poput videokazeta ili videorekordera;

- ako smo ljuti, bolje je pokazati ljutnju direktno nego je zadržati u sebi;
- većina seksualno zlostavljane djece odrast će u zlostavljače;
- osobe sa shizofrenijom imaju "podijeljenu" ličnost;
- ljudi se čudno ponašaju za vrijeme punog mjeseca.

U ovoj ćemo knjizi naučiti da su svih šest "činjenica" zapravo izmišljotine. Iako industrija popularne psihologije može biti izvor informacija o ljudskom ponašanju, sadrži barem približno isto toliko *krivih informacija* koliko i informacija (Stanovich, 2007; Uttal, 2003). Nazvali smo ovu veliku količinu krivih informacija *psihomitologija* zato što sadrži zablude, urbane legende i priče starih žena koje se odnose na psihologiju. Iznenađujuće, nekoliko popularnih knjiga posvećuju podosta stranica raskrinkavanju psihomitologije. I podosta popularnih izvora daje čitateljima alate za znanstveno razmišljanje kako bi mogli razlikovati činjenične od izmišljenih tvrdnji u popularnoj psihologiji. Za posljedicu, mnogi ljudi – čak i studenti koji su diplomirali psihologiju – znaju dosta onoga što je točno o ljudskom ponašanju, ali ne znaju mnogo o tome što je pogrešno (Chew, 2004; Della Sala, 1999, 2007; Herculano-Houzel, 2002; Lilienfeld, 2005b).

Prije nego što odemo dalje, trebali bismo ponuditi nekoliko riječi za umirenje. Ako smatrate da su svi mitovi koje smo ovdje iznijeli točni, ne postoji razlog zbog kojega biste se trebali osjećati posramljenima, jer ste u vrlo dobrom društvu. Istraživanja otkrivaju da mnogo ili većina ljudi opće populacije (Furnham, Callahan, i Rawles, 2003; Wilson, Greene, i Loftus, 1986), kao i studenti na početku studija psihologije (Brown, 1983; Chew, 2004; Gardner i Dalsing, 1986; Lamal, 1979; McCutcheon, 1991; Taylor i Kowalski, 2004; Vaughan, 1977), vjeruju u ove i ostale psihologijske mitove. Čak u njih vjeruju i neki profesori psihologije (Gardner i Hund, 1983).

Ako se i dalje osjećate malo nesigurno glede svoga "psihologijskog IQ-a," trebali biste znati da je grčki filozof Aristotel (384–322 pr. Kr.), koji se smatra jednim od najpametnijih ljudskih bića što su ikada kročili zemaljskom kuglom, mislio da emocije potječu iz srca, a ne iz mozga i da su žene manje inteligentne od muškaraca. Vjerovao je čak i da žene imaju manje zubi od muškaraca! Aristotelove zablude podsjećaju nas na to da visoka inteligencija ne pruža imunitet protiv vjerovanja u psihomitologiju. Zapravo, osnovna je tema ove knjige da svi mi možemo postati žrtvama pogrešnih psihologijskih tvrdnji ako nismo naoružani pravim znanjem. Ovo je podjednako istinito danas kao što je bilo i proteklih stoljeća.

Uistinu, velikim dijelom 1800-ih, psihologijska disciplina "frenologija" poprilično je žarila i palila Europom i Amerikom (Greenblatt, 1995; Leahy i Leahy, 1983).

Frenolozi su smatrali kako su krajnje posebni psihološki kapaciteti kao što su poetska nadarenost, ljubav prema djeci, divljenje bojama i religioznost lokalizirani u posebnim područjima mozga te da mogu putem mjerenja izbočina na lubanjama kod ljudi odrediti crte ličnosti (smatrali su pogrešno da proširena područja mozga stvaraju otiske na lubanji). Raspon psiholoških kapaciteta koje su navodno mjerili frenolozi kretao se od 27 do 43. Frenološke "ordinacije" koje su omogućavale radoznalim mušterijama da mjere svoje lubanje i ličnosti nicali su na mnogim lokacijama, te je još uvijek popularna fraza "dati ispitati glavu." Ipak, pokazalo se da je frenologija pravi primjer psihomitologije, jer su istraživanja na kraju pokazala da oštećenja mozgovnih područja koja su utvrdili frenolozi uopće ne izazivaju psihološke deficite koje su oni toliko sigurno predviđali. Iako je frenologija – prikazana na naslovnici ove knjige – danas mrtva, brojni drugi primjeri psihomitologije živi su i dobro se drže.

U ovoj knjizi pomoći ćemo vam da razlikujete činjenice od obmana u popularnoj psihologiji, te ćemo vas opskrbiti vještinama lovaca na mitove kada ćete znanstveno evaluirati psihologijske tvrdnje. Ne samo da ćemo protresti raširene mitove o popularnoj psihologiji, već ćemo objasniti ono što je potvrđeno kao istinito u svakom području znanja. Nadamo se da ćemo vas uvjeriti da su znanstveno potvrđene tvrdnje o ljudskom ponašanju u svakom svom dijelu podjednako zanimljive – a često čak i puno neočekivanije – od pogrešnih tvrdnji.

To ne znači da bismo trebali odbaciti sve što nam industrija popularne psihologije govori. Mnoge knjige samopomoći potiču nas da preuzmemo odgovornost za svoje pogreške umjesto da za njih krivimo druge, da priuštimo toplu i skrbnu okolinu svojoj djeci, da umjereno jedemo i da redovito vježbamo, te da se pouzdamo u prijatelje i druge izvore socijalne podrške kada se osjećamo loše. Ovo su mudri zalagajčići savjeta, iako su čak i naše bake znale za njih.

Problem je što industrija popularne psihologije ovakve savjete često razbacuje uz sugestije koje su pljuska u lice znanstvenim dokazima (Stanovich, 2007; Wade, 2008; Williams i Ceci, 1998). Primjerice, neki popularni psiholozi iz talk-show emisija naređuju nam da uvijek "slijedimo svoje srce" u romantičnim vezama, iako nas ovaj savjet može dovesti do toga da donosimo loše odluke u međuljudskim odnosima (Wilson, 2003). Popularni televizijski psiholog, dr. Phil McGraw ("Dr. Phil"), u svome televizijskom programu promovira poligrafsko testiranje ili takozvani "detektor laži" kao način da saznamo koji od partnera u vezi laže (Levenson, 2005). Kako ćemo pak kasnije naučiti (vidi Mit #23), znanstvena istraživanja pokazuju da je poligrafsko testiranje sve ostalo osim nepogrešivog detektora istine (Lykken, 1998; Ruscio, 2005).

Psihologija iz naslonjača

Kao što je istaknuo teoretičar ličnosti George Kelly (1955), svi smo mi psiholozi iz naslonjača. Kontinuirano nastojimo razumjeti što kopka naše prijatelje, članove obitelji, ljubavnike i strance te nastojimo razumjeti zašto čine to što čine. Štoviše, psihologija je neizbježan dio našeg svakodnevnog života. Bez obzira jesu li to naše romantične veze, prijateljstva, pogreške u pamćenju, emocionalni ispadi, problemi sa spavanjem, učinci na testovima ili poteškoće u prilagodbi, psihologija je posvuda oko nas. Popularni tisak bombardira nas gotovo dnevno tvrdnjama koje se odnose na razvoj mozga, roditeljstvo, obrazovanje, seksualnost, testiranje inteligencije, zločin, korištenje droga, duševne poremećaje, psihoterapiju i zbuñujuće polje ostalih tema. U većini slučajeva prisiljeni smo prihvatiti ove tvrdnje isključivo na razini povjerenja, zbog toga što nismo stekli vještine znanstvenog rasuđivanja kako bismo ih evaluirali. Lovac na mitove iz neuroznanosti Sergio Della Sala (1999) podsjeća nas da "postoji obilje knjiga za vjernike i prodaju se poput vrućih kolača" (str. xiv).

To je sramota, zato što iako su neke tvrdnje popularne psihologije dobro potkrijepljene, brojne druge nisu (Furnham, 1996). Zapravo, mnogo se svakodnevne psihologije sastoji od toga što psiholog Paul Meehl (1993) naziva "ognjištarskim indukcijama": pretpostavke o ponašanju koje se temelje isključivo na našoj intuiciji. Povijest psihologije uči nas jednoj nepobitnoj činjenici: Premda naša intuicija može biti od velike koristi za generiranje hipoteza koje valja testirati putem rigoroznih istraživačkih metoda, ona je često neobično manjkava kao način određivanja točnosti ovih hipoteza (Myers, 2002; Stanovich, 2007). U velikoj mjeri, to je stoga što je ljudski mozak evoluirao kako bi razumio svijet oko nas, ali ne i sam sebe, dilema koju je znanstveni pisac Jacob Bronowski (1966) nazvao "reflektivnost". Da stvari budu još gore, često izmislimo razumno-zvučeca, ali pogrešna objašnjenja za naša ponašanja nakon djela (Nisbett i Wilson, 1977). Za posljedicu, možemo uvjeriti sami sebe da razumijemo uzroke naših ponašanja, čak i kada to nije slučaj.

Psihologijska znanost i zdrav razum

Jedan od razloga zbog kojega se lako damo zavesti od psihomitologije jest to što se ona poigrava s našim zdravim razumom: našim predosjećajima, intuicijama i prvim dojmovima. Doista, vjerojatno ste čuli da je većina psihologije "ništa drugo nego zdrav razum" (Furnham, 1983; Houston, 1985; Murphy, 1990). Mnogi se promi-

mentni autoriteti slažu s time, potičući nas da vjerujemo svome zdravome razumu prilikom procjenjivanja tvrdnji. Popularni radijski talk-show voditelj Dennis Prager zaneseno informira svoje slušatelje o tome da “u svijetu postoje dvije vrste istraživanja: ona koja potvrđuju naš zdravi razum i ona koja su netočna.” Pragerovo gledište o zdravom razumu vjerojatno dijele mnogi pripadnici šire javnosti:

Koristite svoj zdravi razum. Kada god čujete riječi “istraživanja pokazuju” – izvan prirodnih znanosti – i kada saznate da ta istraživanja pokazuju suprotno od onoga na što bi upućivao zdrav razum, budite vrlo skeptični. Ne sjećam se jesam li ikada naišao na valjano istraživanje koje se odupiralo zdravom razumu (Prager, 2002, str. 1).

Stoljećima, mnogi uvaženi filozofi, znanstvenici i znanstveni pisci poticali su nas da vjerujemo svome zdravome razumu (Furnham, 1996; Gendreau, Goggin, Cullen, i Papparozzi, 2002). U 18. stoljeću škotski filozof Thomas Reid raspravljao je o tome da smo svi rođeni sa zdravorazumskom intuicijom, i da je ova intuicija najbolji način da dospijemo do temeljnih istina o svijetu. Nedavno, u uvodniku *New York Timesa*, poznati znanstveni pisac John Horgan (2005) pozvao je na povrat zdravog razuma pri evaluaciji znanstvenih teorija, uključujući i onih unutar psihologije. Za Horgana, previše teorija u fizici i ostalim područjima moderne znanosti proturječi zdravom razumu, a što je trend koji on smatra duboko zabrinjavajućim. Dodatno, unatrag zadnjih nekoliko godina svjedoci smo mnoštva popularnih te čak najprodavanijih knjiga koje favoriziraju moć intuicije i blic procjene (Gigerenzer, 2007; Gladwell, 2005). Većina ovih knjiga priznaje ograničenja zdravog razuma u procjeni istine znanstvenih tvrdnji, ali tvrde da su psiholozi tradicionalno podcijenili točnost naših predosjećaja.

Ipak, kako francuski pisac Voltaire (1764) ističe, “Zdrav razum i nije toliko čest.” Suprotno Dennisu Peageru, psihologijska istraživanja koja su protivna našem zdravom razumu ponekad su točna. Zapravo, jedan od naših glavnih ciljeva u ovoj knjizi jest da vas potaknemo da *ne vjerujete* svom zdravom razumu kada procjenjujete psihologijske tvrdnje. Kao glavno pravilo, trebali biste konzultirati istraživačke dokaze, a ne svoju intuiciju, prilikom odlučivanja je li znanstvena tvrdnja točna. Istraživanja pokazuju da su prosudbe na brzinu često korisne prilikom procjene osoba i pri predviđanja onoga što volimo i ne volimo (Ambady i Rosenthal, 1992; Lehrer, 2009; Wilson, 2004), no one mogu biti vrlo pogrešne kada je u pitanju procjena točnosti psihologijskih teorija ili pristupa. Uskoro ćemo vidjeti i zašto.

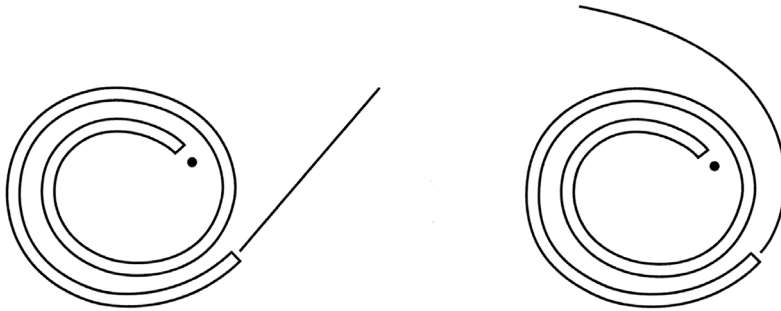
Nekoliko znanstvenih pisaca, uključujući i Lewisa Wolperta (1992) i Alana Cromera (1993), opazili su da je znanost *ne-zdravi* razum. Drugim riječima, znanost

zahtijeva od nas da stavimo na stranu svoj zdravi razum kada procjenjujemo dokaze (Flagel i Gendreau, 2008; Gendreau i sur., 2002). Kako bismo razumjeli znanost, uključujući i znanost o psihologiji, moramo obratiti pažnju na savjet velikog američkog humorista Marka Twaina, da se trebamo *odučiti* starih navika razmišljanja i to najmanje toliko koliko učimo nove. Posebno, moramo se odučiti tendencije koja nam svima dolazi prirodno – tendencije da pretpostavimo da su naše pretpostavke točne (Beins, 2008).

Naravno, nije sva mudrost popularne psihologije, ponekad zvane “pučke psihologije”, pogrešna. Većina ljudi vjeruje da sretni zaposlenici obave više posla na svojim radnim mjestima od nesretnih zaposlenika, a psihologijska istraživanja pokazuju da su u pravu (Kluger i Tikochinsky, 2001). Ipak, po tko zna koliko puta, znanstvenici – uključujući i znanstvenike psihologe – otkrili su da ne možemo uvijek vjerovati svome zdravome razumu (Cacioppo, 2004; Della Sala, 1999, 2007; Gendreau i sur., 2002; Osberg, 1991; Uttal, 2003). Dijelom, ovo je stoga što nas naši čisti opažaji mogu obmanuti. Primjerice, tijekom mnogih stoljeća ljudi su pretpostavljali ne samo da je zemlja ravna ploča – naravno, čini se ravnom kad po njoj hodamo – već i da se Sunce okreće oko Zemlje. Posebno je ova druga “činjenica” bila očigledna skoro svima. Na kraju, svaki dan Sunce crta veliki luk na nebu dok mi svi ostajemo čvrsto privezani za tlo. Ali, u ovome slučaju, oči su prevarile opažače. Znanstveni povjesničar Daniel Boorstin (1983) istaknuo je:

Ništa ne može biti očiglednije od toga da je Zemlja stabilna i da se ne kreće, te da smo mi centar svemira. Moderna zapadnjačka znanost vuče svoje korijene od poricanja ovog zdravorazumskog aksioma ... Zdrav razum, temelj svakodnevnog života, više ne može služiti za upravljanje svijetom. (str. 294)

Razmotrimo drugi primjer. Na Slici 1.1 vidjet ćete crtež iz studije iz djela Michaela McCloskeyja (1983), koji je zatražio od studenata da predvide putanju lopte koja je upravo izašla iz zatvorene zavojnice. Otprilike pola studenata krivo je previdjelo da će se lopta nakon izlaska nastaviti gibati spiralnom putanjom, kao što je pokazano na desnoj strani slike (zapravo, lopta će nakon izlaska putovati pravocrtno, kao što je pokazano na lijevoj strani slike). Ovi studenti tipično prizivaju zdravorazumsko mišljenje poput “momenta sile” kada obrazlažu svoje odgovore (na primjer, “Lopta se otpočela kretati na određeni način, stoga će se nastaviti tako kretati”). Čineći to, doimaju se upravo kao da se prema lopti odnose kao prema osobi, kao prema klizaču u umjetničkom klizanju koji se otpočeo okretati na ledu i nastavio dalje okretati. U ovome slučaju, intuicija ih je izdala.

Slika 1.1 Dijagram iz istraživanja Michaela McCloskeyja (1983). Kako će se kretati lopta nakon izlaska iz zavojnice?

Izvor: McCloskey (1983). Objavljeno s dopuštenjem.

Možemo vidjeti još jedan divan primjer na Slici 1.2, koji pokazuje “Shepardove stolove,” kognitivnog psihologa Rogera Sheparda (1990). Pažljivo pogledajte ova dva stola na toj slici i zapitajte se koji stol ima veću površinu gornje plohe. Odgovor se na prvi pogled čini očit.

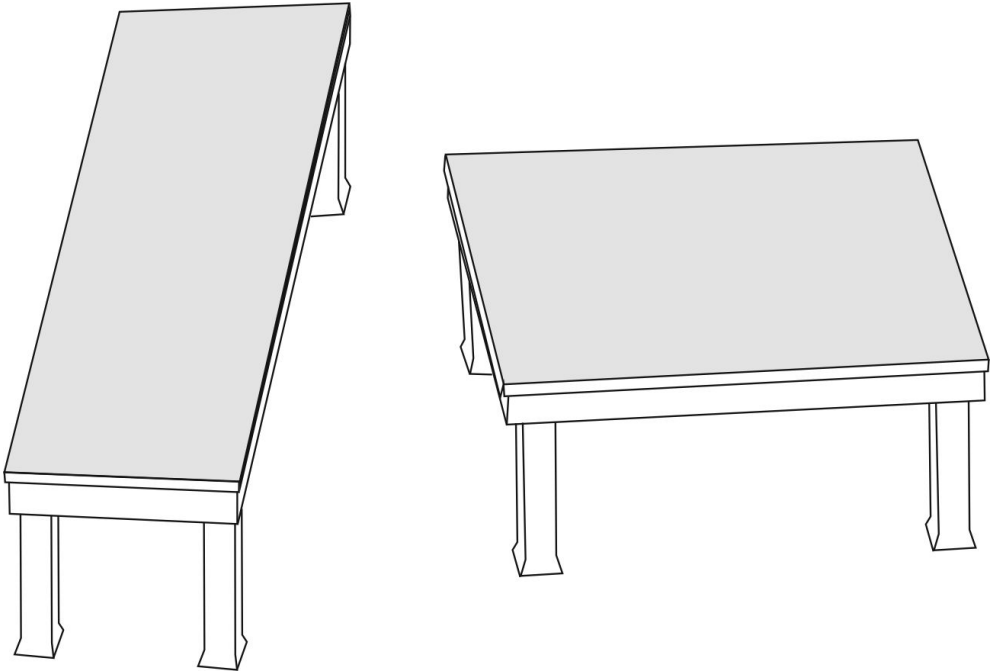
Ipak, vjerovali ili ne, gornje plohe oba stola su jednake (ako nam ne vjerujete, fotokopirajte ovu stranu, izrežite crteže, te ih postavite jedan na drugi). Upravo kao što ne bismo uvijek trebali vjerovati svojim očima, ne bismo trebali uvijek vjerovati ni svojoj intuiciji. Najvažnije: Vidjeti jest vjerovati, ali vidjeti ne znači uvijek vjerovati u ispravno.

Shepardovi stolovi prikazuju nam moćnu optičku iluziju – sliku koja vara naš vizualni sustav. U preostalom dijelu ove knjige, pak, susrest ćemo se s mnogim kognitivnim iluzijama – uvjerenjima koja zavaravaju naše procese rasuđivanja (Pohl, 2004). Na mnoge ili na gotovo sve psihologijske mitove možemo gledati kao na kognitivne iluzije, zato što nas mogu zavarati poput optičkih iluzija.

Zašto bi nam bilo stalo?

Zašto je važno da znamo o psihologijskim mitovima? Postoji najmanje tri razloga:

- (1) *Psihologijski mitovi mogu biti štetni.* Na primjer, porotnici koji pogrešno smatraju da pamćenje radi poput videovrpce mogu glasati tako da se optuženik

Slika 1.2 Shepardovi stolovi. Jesu li gornje plohe ova dva stola iste ili različite?.

proglasi krivim na temelju iskaza poštenog, ali netočnog očevica (vidi Mit #11). Isto tako, roditelji koji krivo vjeruju da kazna obično znači učinkovit način dugoročne promjene ponašanja mogu ispljuscati svoju djecu kada god se zločesto ponašaju, samo da bi otkrili da dječje neželjeno ponašanje postaje sve učestalije tijekom vremena (vidi str. 97).

(2) *Psihologijski mitovi mogu stvarati indirektnu štetu.* Čak i kriva uvjerenja koja su sama po sebi bezopasna mogu nanijeti značajnu indirektnu štetu. Ekonomisti koriste pojam *trošak prilike* kako bi upozorili na činjenicu da osobe koje traže neučinkovite tretmane mogu izgubiti priliku da dobiju pomoć koja im je prijeko potrebna. Na primjer, osobe koje krivo vjeruju da su kazete sa subliminalnim sugestijama samopomoći učinkovit način da izgube težinu mogu uložiti velik dio svoga vremena, novaca i napora na beskori-

snu intervenciju (Moore, 1992; vidi Mit #5). Istovremeno mogu propustiti znanstveno utemeljene programe za mršavljenje koji bi se mogli pokazati učinkovitima.

- (3) *Prihvatanje psihologijskih mitova može oštetiti naše kritičko mišljenje u drugim područjima.* Kao što je astronom Carl Sagan (1995) opazio, nerazlikovanje mita od stvarnosti u jednom području znanstvene misli, kao što je psihologija, može se lako proširiti na nerazlikovanje činjenice od izmišljotine i u drugim životno važnim područjima modernog društva. Ova područja uključuju genetski inženjering, istraživanje matičnih stanica, globalno zatopljenje, prevenciju zločina, školstvo, dnevnu skrb i prenapučenost, da imenujemo samo neke. Posljedično, možemo se naći na milosti i nemilosti tvorca zakona koji donose nerazumne pa čak i opasne odluke o znanosti i tehnologiji. Kao što nas je sir Francis Bacon podsjetio, znanje je moć. Neznanje je bespomoćnost.

10 izvora psihologijskih mitova: Alat za lov na mitove

Kako nastaju psihologijski mitovi i zablude?

Pokušat ćemo vas uvjeriti da postoji 10 glavnih načina na koje možemo biti zavarani psihologijskim tvrdnjama koje nam zvuče prihvatljivo, ali su netočne. Važno je da svi razumijemo kako smo ranjivi na ovih 10 izvora pogreške i da se svi njima damo zavarati s vremena na vrijeme.

Učenje razmišljanja na znanstveni način zahtijeva od nas da postanemo svjesni ovih izvora pogreške te da ih naučimo kompenzirati. Dobri znanstvenici su podjednako skloni tim izvorima pogreške kao i svaka druga osoba (Mahoney i DeMonbreun, 1977). Ali, dobri su znanstvenici usvojili komplet mjera zaštite – koje se zovu znanstvena metoda – kako bi se od njih zaštitili. *Znanstvena metoda jest alatni okvir vještina razvijen da bi se znanstvenici zaštitili od zavaravanja samih sebe.* Ako postanete svjesni ovih 10 glavnih izvora psihomitologije, bit ćete mnogo manje skloni padati u zamku prihvatanja pogrešnih tvrdnji glede ljudske prirode.

Obratite posebnu pažnju na ovih 10 izvora pogrešaka, zato što ćemo im se periodički vraćati kroz čitavu knjigu. Kao dodatak, moći ćete koristiti ove izvore pogrešaka kao biste evaluirali hrpu tvrdnji pučke psihologije u svome svakodnevnome životu. Mislite na njih kao o svome cjeloživotnom “Priručniku za lov na mitove.”

(1) Usmena predaja

Mnoga netočna vjerovanja pučke psihologije prenose se kroz više generacija putem verbalne komunikacije. Primjerice, zato što je fraza "suprotnosti se privlače", prihvatljiva i lako pamtljiva, ljudi imaju tendenciju da je prenose jedni drugima. Mnoge urbane legende djeluju na isti način. Na primjer, možda ste čuli priču o aligatorima koji žive u kanalizacijskim cijevima New York Cityja ili o ženi dobrih namjera, ali budalastoj koja je stavila svoju mokru pudlicu u mikrovalnu pećnicu kako bi je osušila, a koja je umjesto toga eksplodirala. Tijekom mnogih godina, prvi autor ove knjige prepričavao je priču koju je čuo više puta, priču o ženi koja je vjerovala da je kupila mezimca chihuahuau, da bi ju tjednima nakon toga veterinar informirao da je to zapravo gigantski štakor. Iako ove priče pristaju uz sočni razgovor za stolom uz večeru, nisu ništa manje istinite od bilo kojeg psihologijskog mita koji ćemo predstaviti u ovoj knjizi (Brunvand, 1999).

Činjenica da smo čuli kako se neka tvrdnja neprestano ponavlja ne čini je točnom. No, to nas može dovesti do toga da tu tvrdnju prihvatimo kao točnu čak i kada ona to nije, zato što možemo zamijeniti poznatost tvrdnje s njezinom točnošću (Gigerenzer, 2007). Reklame koje nam ponavljajući govore da "sedam od osam ispitanih zubara preporučuje Brightshine zubnu pastu prije svih drugih marki!" bešćutno zarađuje na ovome principu. Nadalje, istraživanja pokazuju da kada čujemo da jedna osoba izražava mišljenje ("Joe Smith je najkvalificiranija osoba za predsjednika!") 10 puta, to nas može dovesti do toga da pretpostavimo da je ovo mišljenje široko prihvaćeno kao i da smo čuli da je 10 osoba izrazilo ovo mišljenje samo jednom (Weaver, Garcia, Schwarz, i Miller, 2007). Čuti često znači i vjerovati, naročito kada izjavu čujemo iznova i opet iznova.

(2) Želja za lakim odgovorima i brzim ispravkom

Suočimo se: Svakodnevni život nije lagan, čak ni za one od nas koji su najbolje prilagođeni. Mnogi od nas pokušavaju pronaći načine da izgube težinu, dovoljno spavaju, postižu dobar učinak na ispitima, uživaju u svojim poslovima, i da pronađu životnog partnera. Ne iznenađuje stoga da se hvatamo za tehnike koje nude jednostavno shvatljiva obećanja brze i bezbolne promjene ponašanja. Na primjer, hit dijete imaju ogromnu popularnost, premda istraživanja pokazuju da velik broj ljudi koji ih provode ponovno vrata svoju prvobitnu težinu već unutar nekoliko godina (Brownell i Rodin, 1994). Podjednako popularni su tečajevi brzog

čitanja, mnogi od njih obećavaju da će povećati brzinu čitanja kod polaznika od pukih 100 ili 200 riječi u minuti na 10 000 ili čak 25 000 riječi u minuti (Carroll, 2003). Istraživači su ipak pronašli da ni jedan od ovih tečajeva ne povećava brzinu čitanja kod polaznika a da ne smanji njihovo razumijevanje pročitanog (Carver, 1987). Štoviše, najvećim dijelom brzina čitanja koju ovi tečajevi reklamiraju nadilazi maksimalnu brzinu čitanja ljudskog oka, koja je oko 300 riječi u minuti (Carroll, 2003). Savjet mudrima: ako nešto zvuči previše dobro da bi bilo istinito, to vjerojatno i jest (Sagan, 1995).

(3) Selektivna percepcija i pamćenje

Kao što smo već otkrili, rijetko, ako i ikada opažamo stvarnost upravo onakvom kakva ona točno jest. Vidimo je kroz vlastiti aparat leća koji je iskrivljuje. Ove su leće iskrivljene našim pristranostima i očekivanjima, a koji nas vode do toga da svijet tumačimo sukladno našim prethodnim uvjerenjima. Većina nas, ipak je blaženo nesvjesna toga kako ova uvjerenja utječu na našu percepciju. Psiholog Lee Ross i drugi nazvali su krivu pretpostavku da mi vidimo svijet upravo onakvim kakav on jest *naivnim realizmom* (Ross i Ward, 1996). Naivni realizam ne samo da nas čini ranjivima na psihologijske mitove, već nas prvenstveno čini manje sposobnima da ih prepoznamo kao mitove.

Dobar primjer selektivne percepcije i pamćenja jest naša tendencija da se usmjerimo na "pogotke" – nezaboravne podudarnosti – mnogo više nego na "propuste" – odsutnost nezaboravnih podudarnosti. Kako bismo razumjeli ovo stajalište, pogledajte Sliku 1.3, gdje ćete vidjeti ono što nazivamo "Velika tablica života s četiri polja" (*The Great Fourfold Table of Life*). Mnogi scenariji svakodnevnog života mogu se

	Prijem u psihijatrijsku bolnicu	Nema prijema u psihijatrijsku bolnicu
Pun mjesec	Ⓐ	B
Nije pun Mjesec	C	D

Slika 1.3 Velika tablica života s četiri polja. U većini slučajeva, mi najviše pažnje obraćamo na polje A, što može rezultirati iluzornom korelacijom.

svrstati unutar tablice s četiri polja poput ove ovdje. Na primjer, istražimo pitanje je li vrijeme punog Mjeseca povezano s većim brojem prijema u psihijatrijske bolnice, kako to često tvrde liječnici i sestre iz hitne službe (vidi Mit #42). Kako bismo odgovorili na ovo pitanje, trebamo ispitati sva četiri polja Velike tablice života s četiri polja: *Polje A*, koje se sastoji od slučajeva kada je pun Mjesec i kada postoji prijem u psihijatrijsku bolnicu, *Polje B* koje se sastoji od slučajeva kada je pun Mjesec, ali nije bilo prijema u psihijatrijsku bolnicu, *Polje C*, koje sadrži slučajeve kada nije bio pun Mjesec, ali je bilo prijema u psihijatrijsku bolnicu, i *Polje D*, koje se sastoji od slučajeva kada niti je bio pun Mjesec, niti je bilo prijema u psihijatrijsku bolnicu. Korištenje sva četiri polja omogućava nam da izračunamo *korelacije* između perioda punog Mjeseca i prijema u psihijatrijsku bolnicu; korelacija je statistička mjera toga koliko su ove dvije varijable povezane (usput, *varijabla* je pomodan termin za sve što varira, poput visine, boje kose, IQ-a, ili ekstraverzije).

Evlo problema. U stvarnom životu, mi smo uglavnom nevjerojatno loši pri procjeni korelacija iz Velike tablice života s četiri polja, zbog toga što općenito obraćamo previše pažnje na određena polja, a nedovoljno na ostala polja. Konkretno, istraživanja pokazuju da mi obično posvećujemo previše pažnje polju *A*, a ni približno dovoljno polju *B* (Gilovich, 1991). Ovo je shvatljivo jer je polje *A* mnogo zanimljivije i lakše se pamti nego polje *B*. Na kraju, kada je pun Mjesec i kada mnogo ljudi završi u psihijatrijskim bolnicama, to potvrđuje naša početna očekivanja, te imamo tendenciju to i opaziti, zapamtiti i pričati drugima o tome. Polje *A* je "pogodak" – zapanjujuća podudarnost. Ali, kada je pun Mjesec i kada nitko ne završi u psihijatrijskoj bolnici, jedva da opazimo ili zapamtimo ovaj "ne-događaj". Nećemo uzbuđeno istrčati pred svoje prijatelje i reći im, "Oho, bio je pun Mjesec večeras i pogodi što se dogodilo? Ništa" Polje *B* je "propust" – izostanak zapanjujuće podudarnosti.

Naša tendencija da pamtimo naše pogotke i zaboravljamo naše propuste često nas vodi zapanjujućem fenomenu koji se naziva *iluzorna korelacija*, krivo opažanje da su dva statistički nepovezana događaja zapravo povezana (Chapman i Chapman, 1967). Pretpostavljeni odnos između razdoblja punog Mjeseca i prijema u psihijatrijske bolnice je zapanjujući primjer iluzorne korelacije. Iako su mnogi ljudi uvjereni da ova korelacija postoji, istraživanja pokazuju da nije tako (Rotton i Kelly, 1985; vidi Mit #42). Vjerovanje u učinak punog Mjeseca jest kognitivna iluzija.

Iluzorna korelacija može nas dovesti do toga da "vidimo" različite poveznice koje ne postoje. Primjerice, mnoge osobe s artritismom uporno tvrde da ih zglobovi jače bole kada kiši nego kada ne pada kiša. Istraživanja pak pokazuju da je ova povezanost plod njihove mašte (Quick, 1999). Po svoj prilici, osobe s artritismom previše